

K ü l ö n f é l é k .

Felhívás. Midőn fennebb a *vallás-ról és művészet-ről* szólok, egyszersmind azt az örvendetes tényt jelezhetem, hogy kolozsvári egyházközségünk elhatározta: hogy temploma belső diszitására, az orgona megújítására, egy énekkar állítására és esetleg a templom fűtésére adományok gyűjtessenek és e gyűjtésre megbizást adott. A mit midőn szerencsés vagyok itt ezennel nyilvánosságra hozni, legyen szabad kifejeznem, hogy bár az adományokat első sorban az egyházközségi tagoktól várom és remélem, de számítok más buzgó és áldozatkész afaira is és pedig, ha lehet mondani, tekintélyesebb összegekre, milyenek a célhoz szükségesek.

Az Unitáriusok Kolozsvárt szép templomban imádkoztak az unitarismus első két száz évében is. Miért ne lehetne templomuk most is szebb jobb időknek jelül?! *Péterfi Dénes*, lelkész.

Az *amerikai Unitárius Társulat* igazgató választmánya a néhai *Grindall Reynolds* helyébe *Batchelor György* jeles lelkészt és kiváló író-t választotta meg titkárnak. Az amerikai unitáriusok benne egy tevékeny, buzgó és fáradhatatlan munkást nyertek, mi pedig egy jóakaró barátot és igazi hitrokont. Ferencz József püspök titkárrá történt választása alkalmából üdvözölte s felkérte, hogy egyházunk iránt azt a testvéri szeretetet s jóindulatot, melyet elődje mindvégig mutatott, sziveskedjék éreztetni, hogy így az a testvéries viszony, mely eddig az amerikai és magyar unitáriusok között fennállott: jövőre is megmaradjon, sőt még szorosabbá váljék. Ez üdvözlő levélre az új titkár meleg-hangu választ küldött. Biztosított az iránt, hogy legfőbb törekvése lesz a magyarországi hitrokonokkal a testvéries vi zonyt fentartani és ápolni.

Kitüntetés. *Gróf Kuun Géza*, a nagynevű tudós főúr, a kolozsvári és leydeni egyetemektől csaknem egy időben tiszteleti tudorságot nyert. Folyóiratunk e kiváló munkatársának kitüntetését mi is a legnagyobb örömmel jegyezzük fel.

A *vallás és közoktatásügyi* ministeriumban ismét változás állott be. Báró Eötvös Loránd minister és dr. Pulszky Ágost államtitkár sok-

kal rövidebb ideig voltak közoktatásügyünk élén, mintsem működésükre bírálatot mondhatnánk. Hanem annyi bizonyos, hogy a gyakori változás ártalmára van a nevelésügyének. A mint tudva van, közoktatásügyi ministerré dr. *Wlassics Gyula* és államtitkárrá *Zsilinszky Mihály* neveztetett ki. Örömmel üdvözljük mind a kettőt; mint tanárok, eddig is a tanügy szolgálatában állottak. Sok és nagy feladat vár reájuk, melyeket meg kell oldaniuk. Ott van legelső sorban is a tanterv revideálása; mert a tapasztalat megmutatta, hogy a mostani tanterv tulajdonságos követelményei miatt nem czélszerű, s azt — nézetünk szerint — okvetetlenül módosítani kell. Továbbá a görög nyelv tanításának a kérdése, a *tulterhelés, tanárképzés, egységes középiskola* stb. M-gvagyunk győződve, hogy az új miniszter és új államtitkár egész erejükből s lelkesedéssel arra fognak törekedni, hogy a tanügy férfainak sorsán s ezzel hazai kulturánkon segítsenek.

A koronaőr-választás és az unitáriusok. A múlt év végén az unitáriusokat az a megfeszítés érte, hogy *Daniel Gábor* mélyen tisztelt főgondnokuk személyében összeköttetésbe hozattak a koronaőr-választással, miből azonnal hírlapi szóváltás támadt. Előbbi füzetünk már be volt akkor zárva, s így nem voltunk abban a helyzetben, hogy közölhessük. Az érdekességéből semmit sem vesztett vitát az alábbiakban adjuk: A koronaőrségre a kormány jelöltjei gyanánt három nevet emlegettek: báró Radvánszky Bélát, Radó Kálmánt (ág. evang.) és Daniel Gábort (unitárius.) A „Hazánk“ e jelölést azzal a megjegyzéssel kísérte, hogy Daniel jelölése nem törvényes, mert ő nem „protestáns“, hanem „unitárius.“ A Sárospatakon dr. *Bartha Béla* szerkesztésében megjelenő protestáns irányu „*Órálló*“ politikai lap e megjegyzést tévedésnek mondotta. Mire Révész Kálmán csakugyan az „*Órálló*“-ban (86. sz.) sietett a „Hazánk“-at pártolói, idézve az 1638-iki törvényt és elmondva még sok egyebet annak a kimutatására, hogy „unitárius“ a koronaőrségre nem lenne választható. Az „*Órálló*“ szerkesztősége a vita bezárásául R. megjegyzéseihez az egész kérdést megvilágító következő észrevételt fűzte:

„Eddig követett eljárásunkhoz hiven, kötelességünknek tartjuk nagyérdemű barátunknak eme cikkét közreadni, bár nézetünk az övével teljesen ellenkezik s érvei meg nem győztek. Azt ama rövid közlemény írója is tudja, hogy az 1638. évi I. t.-cikk 11. §-ában foglalt X. conditio valóban „utriusque religionis secularesről“ beszél, melyet az újabb közjogi írók „valláskülönbség nélkül“-vel fordítanak s magyaráznak, nem ugyan a törvény szó szerinti értelmének, hanem alkotmányunk legujabb fejlődésének s szellemének (1848. 20.; 1868. 53.) meg-

felelőleg. Hogy az unitáriusok e törvényben benne nincsenek, az kétségbe nem vonható; hiszen ők Magyarországon a visszakapcsolt partiumbeli részekben csak az 1836. 21. t. cz., általában pedig az 1848. 20. törvénycikk által recipiáltattak. De ennek folytán s épen e törvény értelmében, az 1844. 5. törvénycikknek is megfelelőleg minden közhivatalra képességet nyertek. Az „*utraque regilio*“ egyikében különben sem egy, hanem már akkor is két felekezet foglaltatott, u. m. ev. ref. és ág. ev.; együtt nem törvényes, hanem történeti s általánosan elfogadott kifejezés szerint protestáns. T-ljesen igaza van Révész Kálmán urnak abban, hogy az unitárius egyházat hivatalosan nálunk protestánsnak nem nyilvánították; azt is elismerjük, hogy hite szerint a protestantizmus többsége ezt visszautasítaná. Hagyjon meg minket az ellenkezőnek boldog hitében, mely elvre és tényre támaszkodik. Elvre, a mint mondottuk a protestantizmus elvére. Tényre: mert pld. az Irod. Társulat alakulása alkalmával is a többség állt az unitáriusok befogadása mellett, de nem akarták ez akkor nagynak, hatalmasnak ígérkező kezdeményt megbénítani, mert ez nemcsak az unitáriusokat zárta volna ki, hanem az ev. reformátusokat és az ág. evangélikusokat is elkülönítette volna s összetartás helyett az erők szétforgácsolására vezetett volna. A történelem igazsága fog itélni az opportunizmus eme ténye fölött. A szombatosok analogiája épen nem találó. Az unitarizmus radikális keresztyénség, a szombatos vallás pedig a judeizmusba való visszafejlődés egy foka. A lelkiismereti szabadság elvének következetes keresztülvitele az is, ha valakinek megengedtetik a zsidó vallásra való visszatérés, ha ez a meggyőződése; de az ilyet csak nem mondhatjuk protestánsnak. A szombatosok sem protestánsok, hanem a keresztyénségtől és protestantizmustól való visszafejlődés a zsidóság felé. Legkevésbé sem akarjuk azonban e vitát a dogmatizmus terére vinni át. Bizonyos, hogy egymást úgy sem győzhetjük meg. Az „*Őrállóban*“ meggyőződésünknek adtunk kifejezést; szerencsés, vagy szerencsétlen volt-e indokolásunk, arra nem sok sulyt fektetünk. Szerencse és siker helyett mindig a meggyőződésünk szerint való igazság volt vezérünk. Hisszük is, hogy a jövő nekünk ad igazat. Még a mellett a koronaörök választásának mai módját a vallásegyenlőség, vagy legalább ezután törekvés korszakában, teljesen elavultnak tartjuk. Különben béke nagyérdemű, bár más véleményű munkatársunkkal: a vitát bezárjuk.“

A kolozsvári unitárius főiskola történelme megírásáról Benczédi Gergely tanár barátunk családi körülményei miatt lemondván, az E. K. Tanács Kovács János barátunkat, a történelem tanárát bizta meg az iskola történetének a megírásával.

A valódi rationalismusról. A Németországon az apostoli hitforma felett már csaknem egy pár év óta folyó vitával kapcsolatban dr. Veeck bremeri lelkész érdekes nyilatkozatot tesz a rationalismusról is: „Mindennek meg van az ideje. A bölcs e mondását alkalmazhatjuk a jelenkor egyházi állapotára is. S így nincs mit félnünk már az egyházi reactio tajtékzó hullámaiktól. Azok lecsillapulnak ismét. Az orthodoxia és hierarchia kora elintézett dolog. Hiába az ellen minden kevergő panasz, s a dolgok mostani állapotára való minden utalás, ez nem fogja a gondolkozó embereket megtéveszteni. A hibás rationalismus e százév kezdetén legyőzött, de a valódi rationalismust soha sem lehet legyőzni. Abban valódi szent lélek él. S mennyivel erősebbek annak fegyverei most, mint egykor! Álom, végzetes csalódás, ha a régi orthodoxia védői azt hiszik, hogy a régi dogma még tartható. „Egy szócska leronthatja azt.“ Napról-napra mind alá ásódik e fának gyökere, kiporlad s a legközelebbi vihar ledönti. Az ó és új testamentom kritikai vizsgálata, dogmatörténelem, vallástörténelem, vallás-philosophia s az összes modern tudományok mind egyhangu nyomatékos szót emelnek a régi dogma ellen. Ezek siethetnek, hogy erős vállaikkal jóhiszeműleg támogassák az épületet, az mégis le fog dőlni. Ha ezerszer és még ezerszer hangsúlyozzák is az apostoli hitforma megtartásának szükségét, annak ideje már elmúlt. Mindennek megvan a maga ideje, az apostoli hitformának is megvolt és az többé vissza nem tér! Nincs a földön hatalom, sem papság, sem egyházi főnhatóság, mely teljes igazsággal állithatná fel azt, a miről be van bizonyítva, hogy annak egy részét nem a szentlélek, hanem a korszellem, mely az egyházat is mindig befolyásolta, hozta létre. Ha az egyház eltaszítja magától, a nagy lelki-tehetségeket, a nagy műveltséggel bírókat, az eszes embereket, a cultur-életben helyét meg nem tarthatja.

Gyászhirek. Özv. Fangh Istvánné irónő nagy csapást szenvedett, leánya *Fangh Iza* f. évi febr. 1-én történt halálában. A jeles tehetségű s művelt ifjú nő Budapesten vasuti hivatalnok volt s hirtelen jött betegség pár órai szenvedés után kioltotta életét. Tetemei Kolozsvárra szállítottak és itt helyeztettek végnyugalomra. Halálát édes anyja mellett testvérei: Fangh Antonia, Pákey Lajosné, István és Erzsi gyászolják mindenek felett. -- Benczédi Gergelyt, főiskolánk tanárát érzékeny veszteség érte. Már gymnasiumot végzett legnagyobb fia: *Benczédi Lőrincz* febr. 10-én hosszas szenvedés után elhunyt. A szép reményű ifjú elvesztését atyja mellett édes anyja, Mikó Klára s testvérei Benczédi Zsuzsika dr. Nyiredi Gézáné, Bandi, Ferencz, László és számos rokon gyászolja. — Kénosi Sándor József kir. közjegyző, egyh. tanácsos s a dévai egyházközség gondnoka febr. 23-án elvesztette szeretett nejét, *Csiktapolczai Lázár Katát*. A felejtethetlen jó nőt férje és gyermekei: Sándor és Béla s nagyszámu rokonság siratja. — *Homoródszentpáli Dimén Sándor* birtokos élete 39-ik évében, hosszas szenvedés után elhalálozott. Az elhunytat leginkább özvegye, Imecs Lidia fájlalja, kivel 17 évet élt boldog házasságban.

Aranykönyv.

A BUDAPESTI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG JAVÁRA TETT ADOMÁNYOK

(47-ik közlemény.)

Az állandó alapra (folytatás) 1888-ban: Ligeti Margit 30 frt. Schmidt Irma 30 frt. Jankovich Mária 50 frt. Rinner Mária 50 frt. Mayer Károly 27 frt. Botta Mária 30 frt. Miakits Mihály 30 frt. Szvitek Anna 30 frt. Harmos Gyúla 25 frt. Ludvig Kata 40 frt. Olgvai János 30 frt. Tomassik Hermin 30 frt. Kontur Ilon 30 frt. Bobus Gizella 30 frt. Pereszényi M. 30 frt. Uher R. 30 frt. Hryncsák Tivadar 50 frt. Kleeberg M. 30 frt. Druckel Adél 100 frt. Stetten N. 100 frt. Berger S 50 frt. Jeszenszky Tivadar (kir. mentvény) 50 frt. Petrich K. 50 frt. Peschitz I. 30 frt. Szecsódy Kálmán 50 frt. Geiger Gy. 30 frt. Tichtl József 300 frt. Mack A. 25 frt. Lipovniczky E 30 frt. Kneffel Adél 50 frt. Hennann Hedvig 50 frt. Kovách A. 60 frt. Császny V. 50 frt. Milhoffer A. 40 frt. Szlavicsek E. 25 frt. Maska R. 40 frt. Serák Károly 50 frt. N. Székely Ferencz (jelzalog hitelbank sorsjegy, névért) 100 frt. *Együtt* 1882 frt.

1889-ben: Burgstaller K. 30 frt. Vojvodics M. 50 frt. Szekér Gy. 50 frt. Ammer Róza 30 frt. Jónás Ludm. 100 frt. Wachtler Eleonora 100 frt. Brausvetter V. 30 frt. Puchman József 30 frt. Grohman Erő 50 frt. Bogdán I. 25 frt. Dr. Meskó B. 30 frt. Niertit D. 30 frt. Hofbauer Ede 30 frt. Ulrich Am. 40 frt. Wiesner E. 30 frt. Dr. Beőthy K. 30 frt. Csontos I. 30 frt. D'Albini H. 30 frt. Breyman G. 30 frt. Reinboth J. 30 frt. Rynkievicz M. 30 frt. Fahrer I. 33 frt. Dánay János 30 frt. Dr. Veninger Gyula (kir. mentvény.) 50 frt. Wilassevits I. 25 frt. Nyomáskai Izab. 50 frt. Mayer I. 30 frt. Bohár J. 30 frt. Hardtmuth Th. 40 frt. Latinovics L. 30 frt. Hausner A. 30 frt. Babóchay S. 30 frt. Jekelfalusy Z. 35 frt. Liegl L. 35 frt. Schytra J. 60 frt. Váradi Em. 30 frt. Peperman M. 40 frt. Dr. Schopf József 30 frt. Bende Dezső 30 frt. Tamásy Etel 30 frt. Jedlicska J. 30 frt. *Együtt* 1533 frt.

1890-ben: Berán Ferd. 50 frt. Mezei Gy. 40 frt. Feigl H. 30 frt. Sonnenstein B. 50 frt. Sallac K. 50 frt. Szabó R. 30 frt. Ehrmaus K. 30 frt. Majthényi Istv. 50 frt. Majthényi Nat. 30 frt. Keglevits A. 30 frt. Simácius P. 30 frt. Sujanzsky I. 30 frt. Dötsch W. 30 frt. Szabó K. 30 frt. Porcia hg. 100 frt. Blaskovich Mária 30 frt. Nagy Irén 30 frt. Nigrovits T. 25 frt. Liebold Fer. 30 frt. Túry Fer. 30 frt. Szamosy B. 30 frt. Török Aladár 50 frt. Muhr Gy. 30 frt. Loosy Nátália 100 frt. Dr. Szilágyi F. 30 frt. Aitner L. 25 frt. Kunz Kár. 30 frt. Jamniczky J. 30 frt. Nagy Mik. 30 frt. Terovich I. 20 frt. Perczel S. 30 frt. Spengler Fr. 25 frt. Losonczi Kár. 30 frt. Bún Ilon 30 frt. Csáky V. 30 frt. Brezlmayer J. 30 frt. Petz Adél 30 frt. Nakov I. 30 frt. Vaymár Iván 30 frt. Réthy Fer. 30 frt. Schulfiuk Viktor 100 frt. Paulovics Kár. 30 frt. Glatz Fr. 30 frt. Kerényi Giz. 30 frt. Danielik Ilon 30 frt. Soos Fer. 30 frt. Pleschee G. 30 frt. Török Ernő 30 frt. Krischan A. 50 frt. Bosnyák G. 30 frt. Siebenfreud L. 30 frt. Magyar Irma 30 frt. Dr. Herzman E. 10 frt. Velzer J. 30 frt. Rác Gy. 30 frt. Róhvich Anna 30 frt. Strohschneider E. 30 frt. Sauser Ottil 35 frt. Pirker T. 30 frt. — *Együtt* 2160 frt.

Budapesten, 1895. febr. hó.

DERZSI, lelkész,